

Motion till riksdagen
2012/13: MJ229

av Jan Lindholm (MP)

Klarar vi fler kemikalier

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om vikten av att snabbt öka ambitionerna när det gäller att minimera användningen av farliga kemikalier i vår omgivning.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om möjligheten att vid teknikupphandling hänvisa till SIN-listan som en metod att påskynda utbytet av skadliga kemikalier mot mindre skadliga.¹

¹ Yrkande 2 hänvisat till FiU.

Fel! Okänt namn på

Bakgrund

Att antalet kemikalier växer för vart år som går är ett faktum. Enligt KemI finns idag runt 50 miljoner olika kända kemiska substanser, och globalt ökar antalet med 23 nya kemiska substanser varje minut dygnet runt. Av dessa ämnen är 6,5 miljoner möjliga att köpa på marknaden. Av dessa uppskattas cirka 100 000 på något sätt vara användbara. Det är alltså bara en liten del av alla ämnen som vi i praktiken använder. Men hälften av de användbara ämnen använder vi utan att vi vet om det. Det påstås alltså att det endast är 50 000 olika kemikalier som vi avsiktligt använder och därmed också bidrar till att sprida. Den gruppen av kemikalier ökar med ungefär tio nya produkter i veckan eller 500 nya kemikalier per år.

Kunskapen om hur dessa ämnen påverkar oss människor och ekosystemen är mycket liten för att inte säga, i många fall, närmast obefintlig. För ämnen som används medvetet och i större utsträckning görs det hela tiden framsteg både vad gäller ökade kunskaper om effekter av exponeringsnivåer och effekter av exponeringstider.

EU:s system för kemikaliekontroll, Reach, utgör ett mycket grovmaskigt nät för kontroll. Endast de ämnen som per användare förbrukas i större omfattning än 1 000 kilo per år kommer i fråga för undersökning enligt reglerna i Reach. Några brister med Reach är att det är företagen själva som gör säkerhetsbedömningarna och att väntetiden för ämnen att komma in i hanteringen är på tok för lång.

Den självklara slutsatsen av den informationen är att vi idag mycket väl kan omge oss med kemikalier som vi om ett antal år kommer att ångra att vi utsatt oss och våra barn för. Insikten om att det kan vara på det viset är en av orsakerna till det försiktighetstänkande som manifesterats i den så kallade försiktighetsprincipen. Det vore rimligt att en sådan tillämpades på kemikalieområdet.

Gränsvärdena har även förändrats på grund av ny kunskap. För vissa kemikalier har gränsvärdena halverats i genomsnitt vart 17:e år på grund av ny kunskap om deras risker. Den som är äldre än 34 år kan därför ha utsatts för fyra gånger högre exponering av exempelvis lösningsmedel i industrin än de vi anser vara att rekommendera som maximal exponering idag.

Ett särskilt stort problem utgör de så kallade persistenta och bioackumulerande ämnen som alltså både är mycket långlivade och svårnedbrytbara samtidigt som de effektivt lagras i biomassa både i växter och i djur.

I takt med att naturliga material blir allt dyrare skapar uppfinningsrika företag artificiella ersättningsmaterial. Dessa utgör idag ett snabbt växande inslag i inomhusmiljön, i form av både möbelmateriel och byggnadsmateriel, men även i kläder och framförallt i alla slags konsumtionsvaror. Leksaker är tyvärr inte något undantag.

Tidigare behandling

Motioner med liknande krav väcks varje år av flera ledamöter i riksdagen. Undertecknad lämnade föregående år in en motion med i stort sett samma förslag till beslut som i denna motion. Det första yrkandet behandlades av miljö- och jordbruksutskottet i dess betänkande 2010/11: MJU15 och det andra yrkandet av finansutskottet i dess betänkande 2010/11: FiU29. Utskotten valde båda att behandla yrkandena tillsammans med ett stort antal andra yrkanden från andra ledamöter med så kallad förenklad behandling.

Miljö- och jordbruksutskottet hänvisar för sitt avslag till att arbete pågår och finansutskottet hänvisar för sitt avslag enbart till att liknande förslag behandlats tidigare.

Förslag till åtgärder

Ingen bör mot sitt vetande bli utsatt för exponering av skadliga kemikalier. Nya material och kemiska föreningar måste underkastas mycket långtgående kontroller innan de sprids i stor mängd. Det ekonomiska intresset bör inte få styra över de folkhälsoförluster som riskeras. Skyddet av barn måste hållas mycket högt när det gäller ofullständigt undersökta produkter. Den som skadas bör ha rätt till ersättning från den som tillverkat och tillhandahållit det skadliga ämnet.

Det ovan uppräknade kan tyckas självklart, men är inte det i dagens samhälle. Det faktum att marknadsintresset går före och att ämnen sprids utan att tillräcklig kunskap om deras risker har tagits fram gör att bevisbördan är orimlig för dem som drabbas. Därför finns det ett stort område av lagar och regler som rimligen borde ses över för att minimera riskerna för att människor och miljö skadas samt för att säkerställa att de som ändå blir skadade får en rimlig ersättning. Här finns ett stort område för en ansvarsställande regering att ge sig i kast med, men den här motionen tar inte det stora greppet utan siktar in sig på det som den offentliga sektorn kan göra i sin egenskap av en stor konsument.

Tillämpa ett ledarskap med ett tydligt försiktighetstänkande

Regeringen styr inte enbart över ett stort antal myndigheter utan även över ett stort företagsimperium. Sveriges kommuner och landsting är likaså stora verksamhetsutövare. Policydokument kan ha stor påverkan när de är nya men faller ofta i glömska om de inte hålls vid liv genom ständiga uppföljningar och tävlingar mellan enheter eller uppmärksammas på andra sätt. Ett aktivt ledarskap är därför nödvändigt för att den malande motkraft som kortsiktiga ekonomiska vinster hela tiden utgör inte skall undergräva ambitionerna.

Fel! Okänt namn på

Marknaden erbjuder ständigt nya genvägar som en ekonomiskt hårt pressad mellanchefer har svårt att säga nej till. Det är egentligen märkligt att en budget kan anses ha ett högre styrvärde än en miljöpolicy. Att kortsiktiga ekonomiska besparingar kan tillåtas, när konsekvensen är en många gånger större kostnad på sikt, är märkligt. Nuvärdesberäkningar av framtida kostnader är ett cyniskt sätt att osynliggöra människors lidande i ekonomiska tabeller.

Samhället bör självklart agera föregångare när det gäller att omvärdera långsiktiga kostnader i förhållande till kortsiktiga ekonomiska vinster. Riksdagen bör därför ge till känna för regeringen sin mening att riksdagen förväntar sig ett tydligare ledarskap från regeringens sida när det gäller att snabbt öka det tempo med vilket skadliga kemikalier tas bort. Riksdagen bör även tydligt uppdraga åt regeringen att se över hur nya skadliga kemikalier kan stoppas tidigare än idag så att nya produkter och ämnen inte skall behöva göra skada innan de färdas ut. Riksdagen bör mot bakgrund av detta så som formuleras i hemställanspunkt ett i motionen ge regeringen till känna sin mening att takten måste ökas när det gäller att fasa ut farliga och oönskade kemikalier i all verksamhet.

Teknikupphandling som metod för produktutveckling

En konkret metod i arbetet med att minimera skadliga kemikaliers förekomst i vårt vardagsliv, i miljön och i våra kroppar är att organisera kraftfulla och medvetna kundgrupper som ställer krav på de produkter som de efterfrågar utöver det som marknaden redan erbjuder. Metoden kan kallas för samordnad teknikupphandling och tillämpades med stor framgång under 1990-talet.

Tyvärre har erfarenheterna av den verksamheten av någon obegriplig anledning begravts. De stora tekniksteg som togs när det gäller utveckling av bilar, vitvaror, byggmaterial och kontorsmaskiner har uteblivit sedan verksamheten avstannade. Det var så vi fick en halvering av energiförbrukningen i de flesta vitvaror, en återvinning på hela 90 procent av många kontorsmaskiner och bilar med helt nya bränslen. Jag är övertygad om att man kan gå vidare med den metoden.

Miljö- och jordbruksutskottets behandling i betänkande 2009/10: MJU16 av ett liknande motionssvar motiverar lite fördjupning i ämnet. Att det är tillåtet enligt EU att ställa krav innebär inte per automatik att de ställs och inte heller att de ställs på ett sätt som leder till förändringar hos producenterna. Svaret visar att majoriteten inte är beredd att ställa verkliga krav på företagen utan i stället utgår från att dessa hela tiden gör sitt bästa. Erfarenheten visar att så inte är fallet. För företagen gäller det att skapa så stora vinster som möjligt på varje nytt tekniksteg. Om ingen erbjuder tillräckligt stora förmåner för att ta ett nytt tekniksteg så sker det först när det är lönsamt, och jag menar att vi inte kan vänta på att alla steg i rätt riktning först får exploateras så länge som möjligt innan man tar nästa steg.

Fel! Okänt namn på

Som stor upphandlare bör samhället, med staten som organisatör och samordnare, gärna i samverkan med privata kunder, i all upphandling ställa krav på att leverantören alltid skall använda de minst skadliga produkterna.

Ett sätt att förtydliga vid upphandlingar är att hänvisa till Chem Secs så kallade SIN-lista. Det är en lista som ständigt uppdateras och som ger den senaste kunskapen från all världens forskning på kemikalieområdet om hur man på bästa sätt kan minimera riskerna genom att ersätta en kemikalie med det minst farliga alternativet för stunden. SIN står för Substitute It Now och är alltså en lista över vilka kemikalier som kan bytas ut mot andra, mindre skadliga.

Riksdagen bör ge regeringen till känna som sin uppfattning att det är en ansvarskännande regerings uppgift att organisera samordnad teknikupphandling i ökad utsträckning för att på så vis snabba på utvecklingen mot mindre skadliga produkter samt att i det arbetet använda SIN-listan som ett kvalificerat verktyg för att styra mot en snabb ersättning av farliga kemikalier i alla produkter.

Stockholm den 27 september 2012

Jan Lindholm (MP)